

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 17

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 17. — Рівне: РДГУ, 2001. — 173 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович**

(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**

(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**

(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**

(Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**

(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**

(Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**

(Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**

(Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**

(Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович**

(заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29.06.2001 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 8
гуманітарний університет, 2001

© Рівненський державний

6. Морозова О. А. Домашній лікар. – К.: Знання, 1992. – 224 с.
7. Носаль І. М. Від рослини – до людини. – К.: Веселка, 1993. – 606 с.

Одержано редакцією 19.03.2001

УДК: 371. 01

Т. С. РАБЧЕНЮК

ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО РОЗВИТКОМ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Визначальним у реформуванні управління освітою має стати забезпечення тісного співробітництва органів державного управління освітою всіх рівнів навчально-виховних закладів, наукових установ, громадського самоврядування та їх відповідальності у межах повноважень, створення цілісної системи управління освітою в Україні, якій були б властиві: гнучкість, демократизм, мобільність, здатність до самореалізації [1, 12].

Демократизація управління школою означає нині істотне розширення прав учнів та педагогічних колективів. Саме органи учнівського та громадського самоуправління дозволяють максимально використовувати в управлінні можливості єдиного колективу школи, первинних колективів. Як невід’ємна складова частина самоврядування в освіті, учнівське самоуправління є одним із найважливіших факторів формування в учнів умінь і навичок керівництва демократичними процесами, що відбуваються в державі. Формування ініціативної творчої особистості неможливе без широкого залучення учнів до участі в управлінні шкільними справами через діяльність в органах самоврядування.

Учнівське самоврядування – це спосіб, принцип організації життя учнівського колективу, що забезпечує комплексний підхід до виховання учнів шляхом їх залучення до усвідомленої і систематичної участі в справах класу, до вирішення важливих питань життя школи. Головними завданнями учнівського самоврядування є:

- формування і розвиток соціально активної, гуманістично спрямованої особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної свідомості, самосвідомості;
- виховання організаторських умінь і навичок в учнів шляхом поступового розширення діапазону громадських доручень, під час виконання яких учні виступають в ролі організатора;
- постійне виховання в учнів інтересу до знань, вмінь організувати самостійну працю;
- забезпечення умов масового залучення учнів до організаторської роботи, до участі в управлінні справами колективу;
- виховання творчого підходу до вирішення проблем взаємозв’язку “вчитель – учень”;
- через широко розвинуту систему органів самоврядування забезпечення включення учнів у різноманітну, глибоко змістовну діяльність колективу й суспільства;
- намагання зробити мету й завдання реформування системи виховання близькими й зрозумілими, особисто значущими для кожного з них та ін.

Ідея самоврядування не повинна зводитись тільки до його структури в навчально-виховному закладі. Важливою функцією є реалізація провідних принципів, які лежать в основі шкільного самоврядування, а саме: виборності, звітності, самостійності й довіри. Самоврядування сприяє виробленню в учнів почуття господаря школи, класу та набуттю навичок співпраці на принципах рівності, гласності й демократизму, а також позитивно впливає на формування в учнів таких моральних якостей, які неможливо виробити за допомогою лише словесних впливів. Шкільне самоврядування повинно стати фактором формування в учнів почуття власної гідності, можливостей виявляти себе в соціально значимих справах.

А. С. Макаренко вважав, що самоуправління інколи може виявлятися єдиним фактором, що створює особистість. Він писав, що “учень-організатор повинен вміти підкорятись товаришу і вміти товаришувати; повинен бути ввічливим, суворим, добрим і безкомпромісним – залежно від умов його життя та боротьби; він має бути активним організатором; він має бути наполегливим; він має володіти собою і впливати на інших; якщо його покарає колектив, він має поважати і колектив, і покарання” [2, 117]. Самоврядування в учнівському колективі має бути школою виховання таких якостей. Педагог має пам’ятати, що участь учнів у діяльності

самоврядування сприяє розвитку їх ініціативи, бажання внести в життя дитячого колективу щось нове, оригінальне, цікаве.

Там, де розвинене шкільне самоврядування, виникають сприятливі умови для згуртування учнівського колективу, розвитку педагогічного спрямування громадської думки. Але, якою б не була структура самоврядування, ясно одне: сучасна школа не тільки має давати знання, але й повинна стати школою демократії, школою виховання рішучих, відважних, готових на ризик людей, які не бояться помилитися. Однак органи учнівського самоврядування потребують консультативного педагогічного керівництва. Аналіз функціонування органів учнівського самоврядування в школах дає змогу виділити три основні галузі консультативної діяльності керівників шкіл і педагогів: організаторську, комунікативну і гностичну, кожна з яких має особливості і висуває свої вимоги до процесу педагогічного керівництва учнівським самоврядуванням.

Організаторська діяльність педагогів і керівників громадських організацій школи має на меті впорядкувати роботу органів учнівського самоврядування і конкретних учнів, відповідальних за певний напрямок; надавати їх діяльності планомірний і погоджений характер; доводити до учнів-виконавців практичні вказівки і розпорядження; проводити інструктування; здійснювати контроль за роботою органів учнівського самоврядування класу.

Комунікативна діяльність включає в себе, з однієї сторони, налагодження правильних відносин між педагогами-консультантами й учнями, відповідальними за певний напрямок роботи, з другої сторони – встановлення ділових міжособових й педагогічно доцільних відносин між педагогічними працівниками й учнями-керівниками органів учнівського самоврядування, між педагогічним і учнівським колективами.

Гностична діяльність педагогічних працівників передбачає аналіз щоденної діяльності щодо педагогічного управління учнівським самоврядуванням, виявлення успіхів та недоліків. Ці види діяльності тісно пов'язані між собою і взаємозалежні [3, 194].

Педагогічне консультування повинно проходити так, щоб за директором і педагогами зберігалось право на загальне керівництво, оскільки за роботу школи в цілому і кожного класу зокрема відповідають керівники школи і педагоги, а не учні.

В деяких школах ефективною виявилась така форма допомоги учням, як створення методичної ради вчителів-консультантів на чолі з директором. Така рада визначає єдину принципову лінію взаємодії педагогічного колективу з учнями на гуманістичній основі. Педагоги-консультанти допомагають органам самоврядування підготувати обґрунтовану перспективу розвитку діяльності в позаурочний час, консультують членів комісій, секторів з окремих практичних питань життєдіяльності учнів. Дотримується звичка, щоб ініціаторами різноманітних справ у школі (класі) виступали самі учні, і лише в разі необхідності радились з педагогом [4, 43].

Керівництво розвитком учнівського самоврядування – це копітка, вдумлива робота його організаторів. Усвідомлюючи це, кращі директори шкіл намагаються допомогти класним керівникам і педагогам-консультантам в набутті вмінь оперативно знайомитися із сучасними досягненнями психолого-педагогічної науки та передового педагогічного досвіду з проблем учнівського самоврядування, використовувати існуючі методики консультування учнівського активу тощо. Досвід передових педагогічних колективів переконує, що розвиток форм самоврядування учнів знаходиться найчастіше в прямій залежності від розвитку різних видів позакласної роботи в школі, від змісту діяльності і завдань кожного конкретного колективу.

Структура самоврядування також не може бути стабільною, адже вона існує не сама по собі, а в колективі, який постійно розвивається, в якому розширюється коло учасників самоврядування і вдосконалюється їх діяльність, формуються певні організаційні навички, нагромаджується позитивний досвід і традиції, підвищується рівень розвитку колективу, розширюються права органів самоврядування. Успішна діяльність органів учнівського самоврядування залежить, насамперед, від позиції педагога, педагогічного колективу по відношенню до учнівського колективу. Якщо ця позиція авторитарна, то в школі створюються органи, в яких панує вчитель та його диктатура. Зміст роботи такого самоврядування більш формальний, ніж діяльний – це засідання, де створюють і зачитують звіти організаційного змісту, іде “пропісочування” винних (з точки зору вчителя) учнів. Такі органи в учнівському

середовищі не авторитетні, туди потрапляють лише ті, кого пропонує вчитель. В такому випадку виникає типове протиріччя: органи є, а самоуправління немає. Що ж головне в самостійній діяльності? Головне – діяльність самих дітей, спрямована на удосконалення колективу. Саме діяльність, а не органи, які так поспішають створити в школах. Потреба виникає в них тільки тоді, коли є зміст, об'єм, творчий підхід до вирішення проблеми. Нелогічно спочатку створювати самоуправління, а потім придумувати йому роботу. Нерозумно нав'язувати школі конкретні учнівські органи – нехай учні самі вирішать, що їм потрібно, а що ні, а вчитель їм у цьому допоможе.

Створюючи самоуправління в школі, не слід дублювати структури дорослих органів, що не характерні для дитячого віку, їх психології. Педагоги потрібні тут, щоб підказувати учням, а не керувати ними. Важливим компонентом учнівської діяльності є творче виконання громадських доручень (індивідуальні, групові, колективні), які формують почуття відповідальності, творчого підходу. Адже учнівська діяльність самостійного характеру не значить, що учнів залишили дорослі. Потрібно довести, що їх діяльність важлива і потрібна, насамперед, самим учням.

Практика роботи педагогічних колективів шкіл показує, що при організації учнівського самоврядування необхідно враховувати три взаємопов'язані етапи його розвитку.

Перший етап – це організаційна робота. Його головне завдання полягає в організаційній роботі по зосередженню уваги і педагогів, і учнів до учнівського самоврядування. Практична робота в цей період – це опрацювання літератури, проведення педагогічної ради, нарад в директора, розмов з учнями з приводу доцільності створення відповідних органів. Вивчається позиція адміністрації школи, вчителів, учнів до створення самоврядування в освітньому закладі. На цьому етапі колективом школи (учнівським і вчительським) розробляється оптимальна структура учнівського самоврядування, його органів з урахуванням специфіки школи. Наступним кроком на даному етапі є визначення мети та завдання учнівського самоврядування, виходячи з його структури. Паралельно з цим розробляється документація (положення, інструкції, пам'ятки), визначаються права та обов'язки кожного органу з урахуванням структури. Завершальним кроком на даному етапі є обрання активу.

Другий етап полягає в організації безпосередньої діяльності учнівського самоврядування. В ході його реалізації організовується практична діяльність учнів, утворюються функції кожного виконавчого органу, його членів. Виходячи з їх прав та обов'язків, проводиться систематичне навчання активу з питань планування, проведення засідань, рейдів, чергувань.

Третій етап характеризується постійним вдосконаленням організаційної діяльності учнів. На цьому етапі розширюється роль учнівського самоврядування в житті школи по мірі нагромадження дітьми організаторського досвіду. В структурі діяльності створюються нові підструктури, обумовлені практичною стороною діяльності. Це можуть бути тимчасові формування, об'єднання, клуби за інтересами та ін. Поступово відбувається розширення прав та обов'язків органів, вдосконалюється їх структура. Важливою умовою педагогічного керівництва учнівським самоврядуванням на цьому етапі є постійний пошук нових форм та методів організаційної діяльності учнів.

Практична робота щодо організації учнівського самоврядування в багатьох школах регіону починається із створення творчих груп з представників учнівського та педагогічного колективу. У подальшій роботі це може бути такий орган, який обирається загальношкільними зборами. До його складу входять досвідчені представники педагогічного колективу та найбільш активні учні. Завданням цього органу є розробка і затвердження документації всіх напрямків учнівського самоврядування, організація ділового контролю за виконанням рішень загальношкільних зборів з даної проблеми. В його компетенції також розробка механізмів підведення підсумків проведеної роботи, підготовка матеріалів про роботу учнівського самоврядування для розгляду на педагогічних радах, розробка пропозицій щодо вдосконалення його роботи.

Вивчення й аналіз наслідків роботи кращих шкіл свідчить про наявність різних форм організації самоврядування та керівництва ним, які впливають з потреб раціональної організації шкільного життя. В одних школах форми самоврядування відповідають функціям, які виконують учні в процесі реалізації основних загальношкільних справ, в других

організаторські функції належать певним виховним центрам, в третій вся система самоврядування підкорена діяльності різновікових загонів, учнівських об'єднань, штабів тощо.

Структура органів самоврядування повинна бути динамічна, відрізнятися варіантністю. Для організації різних видів діяльності дітей необхідно мати відповідальних осіб із числа школярів і відповідні органи колективу. Створюються навчальні комісії, ради учнівських трудових об'єднань, ради фізкультури і спорту, центри з питань організації вільного часу, учнівські комітети і т. ін. Пропонуємо читачам опис досвіду організації учнівського самоврядування в деяких школах [5, 66-80].

Ефективним засобом реалізації принципів самодіяльності і самоврядування став у Мізоцькій середній школі Здолбунівського району центр з питань організації вільного часу учнів "Промінь", який дав змогу об'єднати зусилля всіх зацікавлених осіб і організацій для створення сприятливих умов розвитку творчої ініціативи школярів. В роботі особливу позицію займають керівники школи, які своїм авторитетом і компетентністю цементують діяльність педагогічного, учнівського і трудового колективів базового підприємства, будинку культури, всього населення селища.

Спільна діяльність педагогів і учнів в процесі організації вільного часу школярів включає такі аспекти:

- усвідомлення поняття "вільного часу" і його цінності для всебічного розвитку особистості;
- формування суспільно корисних цілей і мотивів діяльності у вільний час, розумних потреб з урахуванням інтересів, нахилів, здібностей;
- створення умов для вибору різнобічної суспільно корисної діяльності і виробничої праці;
- вивчення індивідуальних особливостей, інтересів учнів, формування здорової громадської думки про раціональну організацію і самоорганізацію вільного часу;
- розвиток потреб у самовдосконаленні особистості – вольових властивостей і моральних якостей, необхідних для переборення спокуси, конформістських спрямувань тощо.

Створення такої структури й організації спільної діяльності вимагає обліку конкретних умов життя й діяльності школи й оточення.

У відповідності з названими напрямками організації вільного часу учнів на базі центру створені секції: діагностична, клубної і гурткової роботи, науково-методична, технічна, роботи з дитячими та юнацькими громадськими організаціями та неформальними об'єднаннями. У всіх секціях дорослі та учні взаємодіють на паритетних началах.

З метою найкращої організації вільного часу учнів, члени діагностичної секції склали своєрідний паспорт селища. В ньому охарактеризовані три діючі організації й установи та їх виховні можливості, зібрані достовірні дані про соціальні, вікові й індивідуальні особливості жителів, про їх інтереси й запити. На основі аналізу ситуації члени діагностичної секції висунули кілька пропозицій, спрямованих на те, щоб організувати спілкування підлітків в колективі на соціально корисній основі, зокрема в різних клубах, гуртках, об'єднаннях. Серед корисних справ діагностичної секції – проведення анкетування "діти моєї вулиці" і створення в селищі за його наслідками різновікових загонів, визначення змісту їх діяльності.

Дані, отримані діагностичною секцією, яка вивчала інтереси і запити учнів, а також дані, отримані технічною секцією, яка вивчала матеріально-технічні можливості школи й мікрорайону, сприяли успішній діяльності секції клубної і гурткової роботи. За бажанням учнів і батьків були відкриті гуртки "Молода господиня", "Мода", "Догляд за квітами", "Домашні тварини" та інші. У науково-методичну секцію були залучені найкомпетентніші вчителі й вихователі, а також представники від кожного класу – організатори вільного часу. На засіданнях методичної секції обговорювались питання теорії і практики організації вільного часу, класні керівники обмінювались досвідом роботи з цього приводу. Для учнів – організаторів вільного часу відкритий факультатив. Він проводиться у вигляді лекцій, бесід, диспутів, практичних занять.

Особливої уваги заслуговує діяльність членів секції, яка працює з юнацькими і дитячими громадськими організаціями та неформальними об'єднаннями, тобто з тією категорією школярів, яка відкрито не визнає організовану роботу шкільних клубів, гуртків, секцій.

Сьогодні в Україні нараховується багато дитячих і юнацьких громадських організацій (“Козацька республіка”, “Спілка піонерських організацій України”, “Пласт”, “Клуб української елітарної молоді”, учнівський “Парламент” тощо). Вони впливають на виховний процес, на життя колективу, якщо користуються авторитетом і якщо їх діяльність спрямована на корисні справи для школи, міста, села. Такий вплив в школах здійснюється у багатьох напрямках: це і проведення своїх представників до органів самоврядування, і внесення пропозицій щодо вдосконалення їх діяльності, і боротьба за консолідацію діяльності всіх громадських організацій у школі. Вони виступають з ініціативою проведення в школі цільових акцій, спрямованих на збагачення духовної культури школярів, благодійних заходів.

Завдання педагогів в цих умовах – співробітничати з усіма дитячими організаціями і об’єднаннями, поважати їх самостійність, допомагати добрим словом, хорошою порадою, зміцнювати їх єдність на основі ідеалів добра, гуманності, знань, любові до Батьківщини, використовувати їх активність для підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Саме співпраця, а не штучне перенесення в шкільні стіни тієї чи іншої дитячої або молодіжної організації може дати позитивний результат. Тільки діалог, який сприяє налагодженню взаємопорозуміння, є головним методом роботи з неформальними групами й молодіжними організаціями. Це повинні добре усвідомити педагоги, які організують виховну діяльність дітей.

Розкриємо організаційні засади та зміст роботи дитячо-юнацької організації “Спілки юних краєзнавців”, яка діє в Жидичинській ЗОШ Ківерцівського району Волинської області під загальним керівництвом і при безпосередній участі заступника директора О.Г.Ковальчук Заслуженого вчителя України, та педагога-організатора А. В. Сухоровської. Дитячо-юнацька “Спілка юних краєзнавців” є добровільною, незалежною, добродійною, позапартійною громадською організацією, яка здійснює свою діяльність згідно із Статутом. Діяльність організації будується на принципах доступності, гуманізму, демократизму, рівності умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку, органічного зв’язку з національною історією, культурою, традиціями.

Метою і завданням діяльності організації є: виховання нових поколінь учнів школи в дусі відданості Україні на основі відродження національних та загальнокультурних духовних і моральних цінностей; задоволення інтелектуальних, культурних та патріотичних запитів учнів, вироблення у молодих людей усвідомленої громадянської позиції, готовності до самостійного життя, праці і соціальної творчості, захисту Батьківщини, участі у демократичному самоуправлінні, відповідальності за долю країни і всього людства.

Свою діяльність організація здійснює за такими тематичними напрямками: перший – “До трудових витоків”, форма – гурт “Невтомні руки”, зміст – народні ремесла (вишивка, рукоділля, плетіння з лози), господарські традиції; другий – “До духовних джерел”, форма – гурт “Скрижалі серця”, зміст – фольклор (обрядові, повстанські, стрілецькі, родинно-побутові пісні, легенди, перекази); третій – “Зеленими стежками”, форма – гурт “Природоохоронці”, зміст – вивчення фауни, флори рідного краю, екологічна робота (захист джерел, зелених насаджень, підгодовування птахів взимку тощо), вивчення народних назв рослин рідного краю (топонімів, гідронімів), особливості рельєфу, ґрунтів; четвертий – “До глибин пам’яті і слави”, форма – гурт “Вірні нащадки”, зміст – історичні постаті, історичні події своєї місцевості, традиції боротьби за незалежність України; п’ятий – “За законами милосердя і доброти”, форма – гурт “Добродії”, зміст – допомога самотнім людям, догляд за забутими могилами, вивчення гуманістичних традицій села; шостий – “Будьмо здорові”, форма – гурт “Котигорошки”, зміст – секрети місцевої кухні, народні ігри та розваги.

Як бачимо, основу структури організації складають гурти, кожен із яких має свій напрям роботи. Гурти поділяються на ланки за інтересами. Гурт утворюється при наявності не менше десяти чоловік, ланка – не менше трьох чоловік. Кожен гурт очолює гуртовий, а ланку – ланковий, загальне наставництво організацією здійснює педагог-організатор, загальне керівництво здійснює рада гуртових, яка складається із голови ради і гуртових. Збори гуртів і ланок проводяться один раз на місяць. Членами організації “Спілка юних краєзнавців” можуть бути учні віком від 9 до 17 років, що визнають її Статут. Урочистий прийом проводиться щорічно 22 травня на загальносільському святі рідної духовності “Берегиня”.

Дитяча організація “Спілка юних краєзнавців” стала центром проведення об’ємних за змістом загальношкільних акцій із широким залученням громадськості села, батьків, бабусь і дідухів, збагачених життєвою мудрістю старожилів, знавців історії села, місцевого фольклору. Підсумком кожного етапу роботи є загальношкільне свято, яке проходить за участю дітей, батьків, вчителів, всієї громадськості села. Так, перша чверть завершується яскравим святом “День вдячності землі”, в процесі якого забезпечується реалізація таких педагогічних ідей, як виховання гуманізму (учні кожного класу мають почуватися як одна сім’я при бесіді за круглим столом про вічні людські цінності і добротворчу місію людини на землі), патріотизму (у дітей слід викликати захоплення мудрими традиціями рідного народу в господарюванні на землі, народною мудрістю, зафіксованою в приказках, прислів’ях, загадках), естетичної чутливості (перед учнями має розкритися краса душі нашого народу, який важку фізичну працю вміє поетизувати, романтизувати через красиві обрядові дійства, перетворювати в свята зажинок, обжинок, зелену неділю, свято осені тощо). Друга чверть закінчується новорічно-різдвяною акцією “Вас вітаємо від школи”, третя чверть – святом “Хато моя, біла хато...”, яке проводиться на матеріалі українських традицій, культури житла, впорядкування його перед Великоднем, а четверта чверть закінчується святом рідної духовності “Берегиня” – на день Святого Миколая.

Оскільки свято “Берегині” має підсумковий характер у всій виховній роботі і красназавчій зокрема, вважаємо доцільним схематично передати його структуру.

1. О 14.00 годині кожен класний колектив зі своїм рушником, що висить як оберіг у їхній кімнаті, проходить по визначеній вулиці зі спеціально розученими до свята піснями (діти в народних костюмах).
2. На обладнаному під сцену парадному вході школи розгортається “усний журнал” з традиційними, переплетеними виконанням відповідних пісень, сторінками, заповненими повідомленнями на відповідну тему, але щороку нового змісту:
 - на початку звучить спільна молитва-пісня “Святість дня 22 травня”;
 - поздоровче слово від школи;
 - перша сторінка журналу: складання подяки рідному селу, уклін Великому Тарасу (бо це й день пам’яті Шевченка), рідній мові, бо за її допомогою вчимося мудрості цілий рік;
 - друга сторінка – “Витоки”: подаються матеріали учнівських досліджень із сивої давнини села, перекази, розповіді про видатних земляків, тлумачення місцевих назв – топонімів, гідронімів, прізвиськ та інше;
 - третя сторінка – “За Україну, за її волю”: на матеріалах місцевих фактів з історії національно-визвольних рухів;
 - четверта сторінка – “Невичерпне джерело”: інформація про місцевий фольклор, народно-мистецькі традиції у піснях, танцях, художніх розписах, одязі, у поширених видах ремесел (ткацтві, вишиванні, гончарстві);
 - п’ята сторінка – “Вічна пам’ять”: читається список прізвищ померлих односельчан за рік, відправляються елементи панахиди;
 - шоста сторінка – “Будьмо здорові”: читається список новонароджених за рік, співаються для них колискові, демонструються народні ігри, забави;
 - сьома сторінка – “Підсумки”: відзначаються учні – активісти красназавчої роботи, приймається поповнення в спілку юних краєзнавців, демонструються нові експонати в музейній кімнаті “Берегиня”.

Свято завершується спільним виконання пісні “У полі калина” та “Молитва за Україну”.

Зрозуміло, що проведенню таких об’ємних за змістом загальношкільних заходів передують широка красназавча робота учнівського колективу під керівництвом педагогів – організаторів виховного процесу в школі. І основними орієнтирами в системі такої виховної роботи Жидичинської ЗОШ на сьогодні є: становлення культуротворчої місії школи (виховні заходи проводяться із розрахунку на присутність якомога більшої кількості жителів села), утвердження загальнолюдських чеснот народної моралі, відродження кращих рис національного менталітету, формування національної свідомості юних, забезпечення пріоритету духовних цінностей. Наведені приклади свідчать про те, що ідеальної, єдиної для

всіх видів шкіл, схеми самоврядування не існує, і нерозумно копіювати чужий досвід, бо це лише зашкодить справі.

Створення системи самоврядування в учнівському колективі вимагає попереднього старанного вивчення й аналізу конкретних умов життя колективу, навчання, праці і відпочинку, можливостей об'єднання дітей за інтересами, рівнем розвитку окремих класних колективів. На основі отриманих даних ведеться пошук найефективніших форм і структури дитячого самоврядування, змісту його діяльності. При цьому слід лише враховувати загальні завдання, вимоги, основні принципи побудови системи учнівського самоврядування, його специфіку на різних етапах розвитку дитячого колективу.

Основними ж завданнями діяльності педагогічних працівників з органами самоврядування є:

- методично правильно готувати учнів до самоврядування;
- педагогічно доцільно керувати діяльністю органів самоврядування;
- поступово розширювати функції самоврядування в різних сферах діяльності;
- рекомендувати органам самоврядування суспільно значущі і цікаві колективні справи;
- чітко визначати обов'язки;
- включати в систему самоврядування якомога більшу кількість учнів;
- зміцнювати і розвивати колективні традиції;
- організувати постійний контроль за виконанням єдиних педагогічних вимог до учнів за допомогою самоврядування;
- будувати взаємини між органами самоврядування, колективом учнів і педагогів на ідеях педагогіки співробітництва;
- розширювати гласність в роботі органів самоврядування.

Отже, учнівське самоврядування – це не засіб звільнення від педагогічних обов'язків і завантаження ними учнів. Це спроба розширення діапазону діяльності дорослих і дітей, членів єдиного колективу, можливостей для їх співдружності, творчого пошуку, ініціативи, засіб навчитися жити й працювати за законами демократичного суспільства, де існують гуманістичні відносини між людьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI ст.”). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Макаренко А. С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду // Вибрані твори: В 3-х т. – К.: Рад. школа, 1983. – т.3. – с. 110-126.
3. Рабченюк Т. С. Демократизація внутрішньошкільного управління. – К.: КМУЦА, 1997. – 373 с.
4. Оржеховська В. М. Класний керівник у сучасній школі. – К.: ІЗМН, 1996. – 156 с.
5. Рабченюк Т. С. Управління виховною діяльністю в школі. – Рівне: ППКП, 1999. – 215 с.

Одержано редакцією 17.04.2001

УДК: 371. 03

І. І. БЕРЕЗЯК

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Історія розв'язання соціально-філософської проблеми “людина-світ” характеризується переважно тим, що суспільний прогрес здійснювався за рахунок людини, яка була лише засобом суспільного розвитку. При цьому часто забувалося, що особистість людини – основа всіх проблем і всіх рішень. Розвиток суспільства з його різноманітними потребами привів до зменшення особистої відповідальності і, як наслідок, до невпевненості у власних можливостях у переважній більшості людей.

Філософ Бертрам Рассел зауважував, що якби у 17 ст. 100 видатних особистостей загинуло би в дитинстві, то сучасний світ не став би таким, яким він є. Але якщо творчий потенціал всього лише 100 чоловік має таке значення для світової історії, то можна уявити собі, яке чудове майбутнє чекало б нас, якби мільйони особистостей стали власниками повноцінної освіти і свободи, щоб отримати можливість розвитку своїх природних здібностей. Фізичне і

ЗМІСТ

Переднє слово	3
Поніманська Т. І. Гуманізм і виховання (Філософсько-педагогічний аспект)	4
Киричук О. В. Духовно-катарсична активність виховання як показник ефективності педагогічної системи освітнього закладу	8
Дем'янюк Т. Д. Формування духовної культури учнівської молоді в системі шкільної освіти і виховання	14
Бех І. Д. Сучасна парадигма виховання в умовах позашкільного закладу	17
Тимощук Н. С. Вихователь і вихованець в умовах особистісно орієнтованих виховних технологій	19
Петренко В. В. Впровадження інноваційних технологій національно-патріотичного виховання учнів у сучасній школі: психодіагностичний аспект	26
Дацун О. В. Шляхи впровадження національного виховання у навчальний процес вищих медичних навчальних закладів I-II рівнів акредитації	31
Рабченюк Т. С. Педагогічне керівництво розвитком учнівського самоврядування	34
Березяк І. І. Самовдосконалення як важливий фактор формування особистості підлітка	40
Рощенко А. М. Адаптація студентів-першокурсників до навчання і виховання в закладах освіти	45
Середович В. В. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва	52
Терешко Л. В. Проблема мовленнєвої активності дітей дошкільного віку у процесі пізнавальної діяльності	59
Науменко Р. А. Інноваційні процеси у позашкільному закладі відповідно до Закону України “Про позашкільну освіту”	62
Первушевська І. О. Організаційно-педагогічні умови інноваційної діяльності в позашкільному закладі нового типу	64
Жевага С. І. Спільна діяльність сім'ї та школи з фізичного виховання підлітків	70
Черній А. Л. Перспективні форми і методи вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів	74
Павелків О. М. Формування інтересу старшокласників до професій як психолого-педагогічна проблема	77
Романчук В. А. Сучасні проблеми підготовки старшокласників до вибору майбутньої професії	82
Гриценко Л. О. Формування національно-духовної культури студентів при вивченні народних художніх ремесел	85
Федорченко Т. Є. Формування духовної культури неповнолітніх – провідний первентивний фактор в освітньо-виховному процесі	89
Дупак Н. В. До проблеми підготовки вчителів праці	94
Титаренко В. П., Чорнусь Т. М. Національно-культурні традиції плетіння у навчально-виховному процесі майбутніх вчителів	99
Цвірова Т. Д. Формування творчої особистості у клубі по роботі з дітьми та дорослими “Ровесник”	103
Янцур М. С. Особливості профорієнтаційної роботи з учнями у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті	106
Карпенчук С. Г. Сутність педагогічної технології	112
Петренко О. Б. Творче використання досвіду В.Сухомлинського в сучасній сімейно-родинній і шкільній практиці	118
Наумчук Г. І. Основні завдання та зміст національного виховання дітей в сім'ї	125
Тюска В. Б. З історії розвитку клубної діяльності: педагогічний контекст	127
Бричок С. В. Специфіка виховного процесу у церковнопарафіяльній школі: екскурс в історію	133
Дичківська І. М. Взаємодія індивідуально-особистісного та соціально-релевантного у педагогіці общинності	136
Козяр М. М. Вплив міжпредметних зв'язків вищої математики, обчислювальної	141

техніки на засвоєння студентами знань з інженерної та машинної графіки	
Дем'янюк Т. Д. Модифікація змісту, форм і методів позашкільної освіти в умовах дослідно-експериментальної роботи	144
Белова С. А. Інноваційні технології ХХ ст. та антропософська педагогіка Р.Штейнера . .	148
Сойчук Р. Л. Диференціація навчального процесу у британських об'єднаних школах . . .	152
Новак О. В. Педагогічні умови засвоєння підлітками народних традицій, звичаїв, обрядів у процесі позаурочної діяльності	157
Тюльпа Т. М. Соціально-політичні передумови розвитку естетичного виховання школярів України в 1917-1920 рр.	161
Пальчевський С. С. Методи інтенсивного вивчення іноземних мов І. Ю. Шехтера і Г. О. Китайгородської	164
Відомості про авторів	169

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 17

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Редактор Дем'янюк Т. Д.
Технічний редактор Курченко Н. Б.
Комп'ютерна верстка Бондар А. М.

Здано до набору 10.06.2001 р. Підписано до друку 29.06.2001 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 21,038. Обл. вид. арк. 21,652. Замовлення № Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 17. — Рівне: РДГУ, 2001. — 173 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20